DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh39926>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 27.11.2019
Yayın Tarihi: 31.12.2019

Article Type: Research article
Submitted: 27.11.2019
Publishing date: 31.12.2019

Atıf Bilgisi / Reference Information

Barış, T. B. (2019). Behcetü'l-Hadâik ve Kısşa-Yı Yusuf'taki Kip Ekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Journal of History School*, 43, 1956-1977.

BEHCETÜ'L-HADÂİK VE KISSA-YI YUSUF'TAKİ KİP EKLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Türker Barış BULDUK¹

Öz

Bu çalışmanın amacı karışık dilli olarak adlandırılan Behcetü'l-Hadâik ve Kısşa-yı Yusuf eserlerindeki kip eklerini Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesindeki kip ekleriyle karşılaştırmak ve bu kip eklerinden yola çıkarak bu eserlerdeki fiil çekimlerini incelemektir. Karışık dilli eserler, Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesine ait dil özelliklerini bir arada bulunduran eserlerdir. Behcetü'l-Hadâik ve Kısşa-yı Yusuf da karışık dilli eserlerdendir. Bu eserlerle ilgili farklı alanlarda birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen karşılaştırmalı dil çalışmaları yapılmamıştır. Bu bağlamda, Behcetü'l-Hadâik ve Kısşa-yı Yusuf'taki kip ekleri incelenmiş ve Karahanlı, Harezmi, Kıpçak Türkçesinde kullanılan bazı kip eklerinin bu eserlerde de kullanıldığı görülmüştür. Yine bu eserlerdeki bazı kip eklerinin hem Karahanlı, Harezmi, Kıpçak Türkçesinde hem de Eski Anadolu Türkçesinde ortak bir biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kip ekleri, Behcetü'l-Hadâik, Kısşa-yı Yusuf, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, turkerbulduk@gmail.com, [Orcid: 0000-0002-0423-837x](https://orcid.org/0000-0002-0423-837x)

A Comparative Analysis About Modal Suffixes Within Behcetü'l- Hadâik And Kısâ-yı Yusuf

Abstract

The aim of this study is to compare the modal suffixes in the works of Behcetü'l Hadâik and Kısâ-yı Yusuf, which are called mixed-language, with the modal suffixes in Karahanlı, Harezmi, Kıpçak and Old Anatolian Turkish and to examine the verb conjugations in these works based on these modal suffixes. Mixed-language works are the works that include the characteristics of Eastern Turkish and Western Turkish together. Behcetü'l-Hadâik and Kısâ-yı Yusuf are also mixed-language works. Although many studies have been conducted on these works, comparative language studies have not been conducted. In this context, modal suffixes in Behcetü'l-Hadâik and Kısâ-yı Yusuf were analysed and it was seen that those modal suffixes used in Karahanlı, Kharezm and Kipchak Turkish were used in these Works, as well. It is also revealed that some modal suffixes in these works are used in Karahanli, Kharezm, Kipchak Turkish and Old Anatolian Turkish.

Keywords: Modal suffixes, Behcetü'l Hadâik, Kısâ-yı Yusuf, Karahanli Turkish, Kharezm Turkish, Kipchak Turkish, Old Anatolian Turkish.

GİRİŞ

Batı Türkçesi 11 – 13. yüzyıllar arasında karanlık bir dönem yaşamıştır. Bir taraftan Haçlı Seferleri diğer taraftan Moğol istilası Anadolu'yu yurt edinmeye çalışan Türkleri derinden sarsmıştır. Dolayısıyla bu dönemde çok az yazılı eser verilebilmiş, verilen yazılı eserler de Anadolu'daki kargaşa ortamında büyük oranda yok edilmiştir. Anadolu coğrafyasındaki bu olumsuzluklara rağmen o dönemden günümüze az sayıda eser kalmıştır. Doğu ve Batı Türkçesine ait dil özelliklerini taşıyan bu az sayıda esere “karışık dilli eserler” denmiştir. Behcetü'l-Hadâyık ve Kısâ-yı Yusuf bu nitelikteki eserlerdendir.

Karışık dilli eserler içerisinde karışık dilliliği en iyi temsil eden ürün olması bakımından özel bir konuma sahip olan Behcetü'l-Hadâyık, yer yer şiirlerle süslenmiş bir öğüt kitabıdır (Türk, Doğan ve Şerifoğlu, 2018: 23). Yazarı bilinmeyen eserin Bursa nüshası Ebu Bekr bin Şeyh Ali bin Muhammed tarafından H 703 / M 1303 yılında istinsah edilmiştir. Bu nüsha üzerinde

Mustafa Canpolat doktora çalışması yapmıştır. Behcetü'l-Hadâyık'ın Bursa nüshası dışında İstanbul'da iki nüshası, Ankara ve Berlin'de de birer nüshası bulunmaktadır.

Kıssa-yı Yusuf, Kul Ali ve Harezmlî Ali adlarıyla da bilinen Ali tarafından 1234 yılında yazılmıştır. Eserin yazıldığı yer belli değildir. Kıssa-yı Yusuf Türk edebiyatındaki ilk Yusuf ve Züleyha hikâyesidir (Cin, 2011: 59). Eser üzerine Sinan Uygur tarafından yüksek lisans, Ali Cin tarafından doktora çalışması yapılmıştır.

Araştırmacıların bu eserlerdeki karışık dillilik ile ilgili farklı görüşleri bulunmaktadır. Bu eserleri Köktürk-Uygur-Karahanlı yazı dili geleneğinin devamı olarak ya da Orta Asya'dan gelen Uygur ve Kıpçak asıllı Türklerin yazdıkları eserler olarak değerlendirenler yanında, bu eserleri Eski Anadolu Türkçesinin ilk ürünleri olarak kabul edenler de bulunmaktadır (Türk, Doğan ve Şerifoğlu, 2018: 22). Bu değerlendirmeleri daha somut bir temele dayandırmak için karışık dilli eserlerin karşılaştırmalı olarak çalışılması ve bütün dil özelliklerinin ortaya konması gerekmektedir. Metinler üzerinde yapılacak sistematik, karşılaştırmalı ve istatistikî dil verilerine dayanan çalışmaların konuya farklı bir bakış açısı kazandıracağı açıktır. Bu bağlamda, bu çalışmamızda Behcetü'l-Hadâyık ve Kıssa-yı Yusuf eserlerindeki fiil çekimlerini inceleyerek bu çekimlerdeki kip eklerinin Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesindeki durumlarını inceleyeceğiz. Bu çalışmada esas olarak şu sorulara cevap arayacağız:

1. Behcetü'l-Hadâyık ve Kıssa-yı Yusuf'taki fiil çekimleri hangi kip ekleriyle sağlanmıştır?
2. Bu kip eklerinden hangileri Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmıştır?

Bu sorulara cevap ararken değerlendirmelerimizi öncelikle Behcetü'l-Hadâyık ve Kıssa-yı Yusuf eserlerinin söz varlığı üzerinde yapacağız. Mustafa Canpolat'ın hazırladığı Behcetü'l-Hadâyık eserinin metin ve sözlük bölümleri taranarak inceleme alanımıza giren fiil çekimlerini tespit edeceğiz. Bu çekimlerle birlikte Ali Cin'in hazırladığı Kıssa-yı Yusuf eserinin inceleme bölümündeki fiil çekimlerinin kip eklerini Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesindeki kip ekleriyle karşılaştıracaktır.

1. ŞEKİL VE ZAMAN EKLERİ

1.1. Bildirme Kipleri

1.1.1. Geniş Zaman Kipi

Her zamanı içine alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade eden zamandır. Eski Türkçede geniş zaman çekimi için *-ur / -ür, -ar / -er* ve *-r* ekleri kullanılmıştır (Ergin, 2003: 292-293). Türkçenin tarihî dönemlerinde geniş zaman eki çok fazla değişikliğe uğramamıştır. Karahanlı Türkçesinde, Eski Türkçedeki ekler ile birlikte *-ır / -ir* eki de kullanılmıştır (öğ-er men, kel-ir sen, aldar-ır, tur-ur miz, ay-ur-lar vb.) (Hacıeminoğlu, 2019: 182-183). Harezmi Türkçesinde geniş zaman çekiminde Eski Türkçedeki ekler aynen kullanılmıştır (bar-ur men, iste-y-ür sen, baş-ar, kör-er biz, tile-r siz, okı-y-ur-lar vb.) (Argunşah ve Yüksekşah, 2019: 196-197). Kıpçak Türkçesinde de geniş zaman çekimi için *-ur / -ür, -ar / -er* ve *-r* ekleri kullanılmıştır (izle-r men, könder-ür sen, bil-er, yügür-ür biz, tur-ur siz, kaç-ar-lar vb.) (Argunşah ve Yüksekşah, 2019: 339-340). Eski Anadolu Türkçesinin geniş zaman çekiminde yuvarlaklaşmanın etkisi görülür ve Türkçenin diğer tarihî dönemlerinden farklı olarak geniş zaman eklerinde düz-dar ünlüler yerine yuvarlak-dar ünlüler tercih edilmiştir (çal-ar men, yapış-ur-sın, gel-ür, vir-ür-üz, bil-ür-siz, kal-ur-lar vb.) (Gülsevin, 2011: 92-93).

Behcetü'l-Hadâik'ta (bundan sonra BH) geniş zaman çekimi genellikle *-ur / -ür, -ar / -er* ve *-r* ekleri ile yapılmıştır:

yum-ar men (BH, 233)

bol-ur-uz (BH, 199)

ditre-r-sin (BH, 248)

yat-ur-siz (BH, 259)

esenle-r (BH, 264)

kez-er-ler (BH, 116).

BH'de geniş zaman çekiminde Karahanlı Türkçesine ait *-ır / -ir* eki de görülür:

deg-ir (BH, 53)

yör-ir (BH, 143).

BH'de geniş zaman çekimindeki bazı eklerin Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklaşmaya uygun bir biçimde kullanıldığı görülür:

küçen-ür-ler (BH, 94)

bil-ür-siz (BH, 189)

yügriş-ür-ler (BH, 251).

BH’de Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerine uygun bir biçimde geniş zaman çekiminde *-ur / -ür, -ar / -er* ve *-r* ekleri dışında *-a / -e* ekinin de kullanıldığı görülür:

*Yā kulum, tevbe kılur erseñ yazuğñ *yuyam* (BH, 84)

*Tañrıya ‘āşī bolavus ve od içinde giriftār *bolavuz* (BH, 285)

*Yigirmi otuz yıllık sağınç şanurlar, andan ol sağınça *degevüz* sanurlar (BH, 92).

Kıssa-yı Yūsuf’ta (bundan sonra KY) geniş zaman çekimi *-ar / -er, -ur / -ür* ekleriyle yapılmıştır. Eserde çok fazla kullanılmayan bu çekim şu şekildedir:

bil-ür-en

öldür-ür miz

kel-ür sen

bil-ür-siz

var-ar

öldür-ür-ler (Cin, 2011: 122).

KY’deki çekimin Eski Anadolu Türkçesindeki bazı eklerin yuvarlaklaşmasına uygun bir biçimde gerçekleştiği görülür:

bil-ür-em

kel-ür sen

kel-ür miz

bil-ür-siz (Cin, 2011: 122).

1.1.2. Gelecek Zaman Kipi

Şekil olarak bildirme, zaman olarak da gelecek zaman ifade eden bu kipin çekimi Eski Türkçede *-ğay / -gey* eki ile yapılmıştır. Sonradan *-ğa / -ge* şekli de ortaya çıkan bu ek Batı Türkçesine, *ğ* ve *g*’nin düşmesiyle *-a / -e* şeklinde geçmiş, fakat bu arada fonksiyon değiştirerek istek eki olmuştur (Ergin, 2003: 302-303). Karahanlı Türkçesinde ise gelecek zaman çekimi genellikle *-ga / -ge, -gay / -gey* ve *-gu / -gü* ekleri ile yapılmıştır. Yine *-daçı / -deçi, -taçı / -teçi* eklerinin de bu dönemde az da olsa gelecek zaman çekiminde kullanıldığı görülür (bar-gay men, kaç-ga sen, öl-deçi, kel-geler vb.) (Hacıeminoğlu, 2019: 187-188). Harezmi Türkçesinde gelecek zaman çekiminde *-gay / -gey, -kay / -key, -gu (turur) / -gü (turur), -(y) isar / -(y) iser* ekleri kullanılmıştır (çıkarma-

Behcetü'l-Hadâik ve Kıssa-Yı Yusuf'taki Kip Ekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir
İnceleme

gay men, kör-gü-ñ, bol-ısar, baq-ıay miz, örtme-gey siz, bol-ğuları vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 200-201). Kıpçak Türkçesinde gelecek zaman çekimi biraz daha çeşitlidir. *-ga / -ge, -gay / -gey, -kay / -key, -ası / -esi, -ısar / -iser, -usar / -üser, -taçı / -teçi* ekleri çekimde kullanılmıştır (kör-ge men, al-ası sen, öl-iser, kıl-gay biz, al-ası siz, iç-keyler vb. (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 341). Eski Anadolu Türkçesinde en işlek gelecek zaman eki *-(y) ısar / -(y) iser* ekidir. Bunların dışında *-(y) a / -(y) e, -(y) acak / -(y) ecek, -sa gerek / -se gerek, -daçı / -deçi* ekleri de kullanılmıştır (öliserin, ideceksin, gitse gerek, diyevüz, bulırsarsız, virseler gerek vb.) (Gülsevin, 2011: 100-104).

BH'de gelecek zaman çekiminde hem Karahanlı, Harezm ve Kıpçak Türkçesine hem de Eski Anadolu Türkçesine ait izler bulunmaktadır. Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi dönemlerinde kullanılan *-ga / -ge* ekinin BH'de de kullanıldığı görülür:

artur-ğa-men (BH, 194)

yat-ğa-sen (BH, 234)

dur-ğa (BH, 68)

bul-ğa-vuz (BH, 143)

yat-ğa-sıñız (BH, 166)

al-ğa-lar erdi (BH, 209).

Karahanlı Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılan *-gu / -gü* ekine BH'de bir örnekte rastlanmıştır:

yi-gü (BH, 168).

Yine Kıpçak Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılan *-ası / -esi* eki BH'de de görülür:

in-esi-dür (BH, 117)

açıl-ası-dur (BH, 117)

kir-esi (BH, 258)

yıyla-y-ası (BH, 260)

bar-ası-siz (BH, 248).

Eski Türkçede gelecek zaman eki olarak kullanılan ve Karahanlı Türkçesinde hem de Eski Anadolu Türkçesinde varlığını devam ettiren *-daçı / -deçi* ekinin BH'de de kullanıldığı görülür:

bir-deci-men (BH, 302)

kel-deçi-señ (BH, 244)

iç-deçi (BH, 167)

öl-deçi-sen (BH, 259)

bol-daçı (BH, 198).

Harezm ve Kıpçak Türkçesiyle Eski Anadolu Türkçesinde ortak bir biçimde kullanılan *-ısar / -iser* eki BH'de kullanılmıştır:

bol-ısar-men (BH, 369)

kir-iser-sen (BH, 258)

ayır-ısar (BH, 338)

dir-iser (BH, 68).

Karahanlı ve Kıpçak Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılan *-ga / -ge* ekindeki *g* sesinin Batı Türkçesinde düşmesiyle ortaya çıkmış olan ve Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılan *-a / -e* BH'de de görülür:

*Yā kulum, tevbe kılur erseñ yazuğñ yuyam, bu kün kılmas erseñ ölinçe *kıyam* (BH, 505)

*Bu anañdan ağlayu doğduñ, ol anañdan ağlayu *doğasen* (BH, 260)

*İmdi durğıl, sü hāzır kılğıl, Mekke'ye bargıl, murāduña *degesen* (BH, 199).

KY'de gelecek zaman çekimi için *-ısar / -iser* ve *-daçı / -deçi* ekleri kullanılmıştır:

keç-iser-ven

kıl-daçı men

saç-ısar-van

bul-daçı sen

ed-iser

tökül-deçi (Cin, 2011: 121-122).

1.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Hareketin görülen geçmiş zamanda ortaya çıktığını haber veren bir şekil ve zaman eki olarak kullanılan bu kip, Eski Türkçede *-dı / -di, -tı / -ti* şeklinde idi (Ergin, 2003: 298-299). Türkçenin tarihî dönemlerinde *-dı / -di, -tı / -ti, -du / -dü, -tu / -tü* şekillerinde kullanılan görülen geçmiş zaman çekimine gelen şahıs ekleri dönem dönem farklılık göstermiştir. Karahanlı, Harezm ve Kıpçak Türkçesinde görülen geçmiş zaman çekiminde genellikle şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri olan *men, sen, biz, miz, anlar* kullanılmıştır (kıldım men, könderdiñ sen, keldü miz, tiledi anlar vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 337-338). Eski Anadolu Türkçesinde de *-dı / -di, -tı / -ti, -du / -dü, -tu / -tü* ekleri iyelik eki kökenli şahıs eklerini alarak gelecek zaman çekiminde kullanılmıştır.

Kıpçak Türkçesinde, görülen geçmiş zaman çekiminin şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle kullanılmasına BH'de de bir örnekte rastlanmıştır:

*Bende ayıtsa: İlahî, suç kıldum, kendüzüme küç *kıldum-men* (BH, 184).

BH'de bu ekler, iyelik eki kökenli şahıs ekleriyle genellikle dudak uyumu ve ünsüz uyumuna aykırı bir biçimde kullanılmıştır:

aķ-du-m (BH, 129)	bir-dü-k (BH, 246)
ayıt-du-ñ (BH, 235)	bil-dü-ñüz (BH, 113)
doldur-dı (BH, 92)	seçil-di-ler (BH, 166).

KY'de de görülen geçmiş zaman çekimi BH'den farklı değildir. *-dı / -di, -tı / -ti, -du / -dü, -tu / -tü* ekleri iyelik eki kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmiştir:

kör-di-m	ara-du-ķ
çık-tu-ñ	ye-dü-ñiz
aç-dı	ķorķut-dı-lar (Cin, 2011: 119-120).

BH ve KY'deki görülen geçmiş zaman eklerinin iyelik eki kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmesi Eski Anadolu Türkçesine ait bir özellik olarak dikkat çekmektedir. Yine bu çekimde şahıs zamiri kökenli şahıs eklerinin çok az kullanılması diğer fiil çekimleri de dikkate alındığında önemli bir tespit olarak değerlendirilebilir.

1.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Görölmeyen geçmiş zamanda yapılan bir hareketi haber veren şekil ve zaman ekidir. Eski Türkçede öğrenilen geçmiş zaman eki olarak *-mış / -miş* eki kullanılmıştır (Ergin, 2003: 300). Türkçenin bütün tarihî dönemlerinde bu ekler varlığını devam ettirmiştir. Karahanlı Türkçesinde de bu eklerin yalnızca düz ünlölü şekilleri şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle çekimlenerek kullanılmıştır (kör-miş-im, bekle-miş sen, kötür-miş vb.) (Hacıeminoğlu, 2019: 186). Harezmi Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman çekiminde *-mış / -miş* ekiyle birlikte *-p + tur-ur* şekline de başvurulmuştur (unıt-miş men, sindurma-miş sen, öldür-miş, bol-up turur miz, kııl-up turur sizler, al-ıp turur-lar vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 199-200). Kıpçak Türkçesinde ise *-mış / -miş* ekiyle birlikte *-p, -(I / U) ptlr, -(I / U) ptUr, -(I / U) p turur* şekilleri de kullanılmıştır (kel-miş men, bol-miş sen, açıl-ıptur, kel-ıptır biz, kel-miş siz, öğren-ıp tururlar vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 338-339). Eski Anadolu Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman çekiminde *-mış / -miş* ekiyle birlikte *-(y) Up dUrUr* şekli kullanılmıştır (eyle-miş-sin, soyla-miş, sat-miş-sız, buluş-miş-lar, getir-üp durur-sın, doğ-ıp durur-lar vb.) (Gölsevin, 2011: 80-84).

BH'de öğrenilen geçmiş zaman çekimi, genellikle *-mış / -miş* ekinin Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak Türkçesindeki şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmesiyle oluşturulmuştur:

okı-miş-men (BH, 61)

ketür-miş-sen (BH, 273)

söyün-miş (BH, 133).

BH'de Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan *-(y) Up dUrUr* şekli de öğrenilen geçmiş zaman çekimi olarak kullanılmıştır:

kıl-up durur men (BH, 213)

bol-up durur men (BH, 189).

KY'de ise öğrenilen geçmiş zaman çekimi için *-mış / -miş, -muş / -müş* ekleri kullanılmıştır. KY'de öğrenilen geçmiş zaman eklerinin yuvarlak ünlölü olarak da kullanılmış olması bu eklerin ancak Osmanlıcanın son dönemlerinde yuvarlak şekillerinin kullanılmasının yaygınlaşması düşünöldüğünde önemli bir tespit olarak değeriendirilebilir:

ķorķ-mış-sen

doğ-muş

bul-mış-siz

ketür-mış-ler

öl-müş-ler (Cin, 2011: 121).

1.1.5. şimdiki Zaman Kipi

şekil eki olarak bildirme, zaman eki olarak da şimdiki zaman ifade eden bu çekim için Türkçede çoğu zaman geniş zaman ekleri kullanılmıştır. Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman için kullanılması bilhassa belirli bir şimdiki zaman ekinin bulunmadığı eski devrelerde çok görülür. Batı Türkçesinde *-yor* ekinin teşekkülünden önce şimdiki zaman bu şekilde genellikle geniş zaman ekleri ile karşılanmıştır (Ergin, 2003: 295-296). Dolayısıyla Karahanlı Türkçesinde başlı başına kullanılan bir şimdiki zaman ekinden bahsedemeyiz. Harezmi Türkçesinde de şimdiki zaman ifadesi için genellikle geniş zaman çekiminden yararlanılmıştır. Ama az da olsa *-A / -U turur* yapısının şimdiki zaman çekimi için kullanıldığı görülür (çık-a turur men, bol-a turur sen, sök-e turur, kıl-u turur miz, bar-a turur siz, kıl-u turur-lar vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 198). Kıpçak Türkçesinde *-AdIr, -AdUr, -ydIr, -A turur, -yor* ve *-yorur* eklerinin şimdiki zaman çekiminde kullanıldığı görülür (al-adır men, kel-edir sen, kel-e turur, kel-edir miz, söyle-ydir siz, kel-i-yor-lar vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 340). Eski Anadolu Türkçesinde ise şimdiki zaman çekiminde geniş zaman ekleri dışında *-A, -A / -U turur* ve *-A yor(ur)* şekilleri kullanılmıştır (bil-ür-ven, id-e-sin, gör-ü turur, gör-e yoruruz, ağla-r-sız, yat-ur-lar vb.) (Gülsevin, 2011: 96-99).

BH'de şimdiki zaman çekiminde Kıpçak Türkçesinde kullanılan *-yur* ve *-yür* yapısına rastlanmıştır:

*Közleri gevher deyiķ ol *balķıyur* yüzinde nür (BH, 265)

*Yā ˆ İsa, sen ölüni dirü kılursın, ala tenlüyi *emleyür-señ* (BH, 291)

*Eyle *iñileyür* kim hiķ anuñ kibi zārılıķ kimse işitmiş degül erdi (BH, 253).

Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesinde ortak bir biçimde kullanılan *-a / -e yorur* yapısı, BH'de de kullanılmıştır:

*Ve ol kim ayıttum sıyurlar, kendü hevâların sıyurlar. Dünyâdan *kaç*a yörirler.

*Ol ‘arâbî şavuldu. ‘Alî aldı deveyi *yidi yörir*.

BH’de geniş zaman eklerinin, Karahanlı, Harezmi ve Eski Anadolu Türkçesindeki gibi, şimdiki zaman çekimi olarak kullanıldığı çok sayıda örnek de bulunmaktadır:

*Ve bügriyi oñarup yörödürsen ve balçıkdan kuş yaradursañ (BH, 291)

*Yâ Yahūdā, Yūsuf’um xanı? Semā *dutarvan* ululardan, imâmlardan kitâb içinde eyle buldum (BH, 191).

KY’de de şimdiki zaman çekimi için ayrı bir ek kullanılmamış, bu çekim için geniş zaman eklerinin işlevlerinden yararlanılmıştır (Cin, 2011: 122).

1.2. Tasarlama Kipleri

1.2.1. Emir Kipi

Emir ekleri yalnız şekil bildiren eklerdendir. Tasarlama kipi eklerinden biri olan bu ekler tasarlanan hareketi emir şeklinde ifade eder, hareketin emirle yapılmasına işaret ederler. Emir şeklinde diğer fiil çekimlerinden çok farklı olarak şahısların ayrı ayrı ekleri vardır. Her şahsın ayrı bir emir eki olması demek her emir ekinin aynı zamanda bir şahıs ifade etmesi demektir. Emir ekleri aynı zamanda şahıs da ifade eder, bu nedenle ayrıca şahıs ekleri almazlar. Eski Türkçede emir ekleri şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: *-ayın / -eyin*

2. Teklik Şahıs: *-ğıl / -gil*

3. Teklik Şahıs: *-zun / -zün, -sun / -sün*

1. Çokluk Şahıs: *-alım / -elim*

2. Çokluk Şahıs: *-ñ*

3. Çokluk Şahıs: *-zunlar / -zünler, -sunlar / -sünler, -sular / -süler* (Ergin, 2003: 304-308).

Karahanlı Türkçesindeki emir ekleri şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: *-ayın / -eyin, -eyim, -ay / -eyi, -yın / -yin, -ay / ey, -yı / -yi* (kel-eyin, ber-eyim, kol-ay, sevme-yin, kör-ey vb.)

Behcetü'l-Hadâik ve Kıssa-Yı Yusuf'taki Kip Ekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme

2. Teklik Şahıs: *-ğıl / -gil, -gın / -gin* (eşit, usanma, bar-gıl, işid-gin vb.)
3. Teklik Şahıs: *-su / -sü, -sun / -sün, -sunı / -süni* (keç-sü, bol-sun, kör-süni vb.)
1. Çokluk Şahıs: *-alım / -elim, -alıñ / eliñ, -lım / -lim* (kir-eling, keç-elim, sına-lım vb.)
2. Çokluk Şahıs: *-ñ, -ñlar* (bar-ı-ñ, tut-u-ñlar vb.)
3. Çokluk Şahıs: *-sunlar / -sünler, -sular / -süler* (bilme-sünler, öğren-süler vb.) (Hacıeminoğlu, 2019: 190-193).

Harezmi Türkçesindeki emir çekimi Karahanlı Türkçesine göre daha fazla ekle yapılmıştır:

1. Teklik Şahıs: *-ayın / -eyin, -ayım / -eyim, -gayın / -geyin, -yın / -yin* (bak-ayın, ber-eyim, oğu-gayın vb.)
2. Teklik Şahıs: *-ğıl / -gil, -gül / -göl, -kıl / -kün* (bil, aç-ğıl, küy-göl, yığ-kıl vb.)
3. Teklik Şahıs: *-su / -sü, -sun / -sün* (al-sun, bol-su vb.)
1. Çokluk Şahıs: *-alım / -elim, -alıñ / eliñ, -galıñ / -geliñ, -alık / -elik, -alı / -eli* (bak-alıñ, bırak-alım, kıl-alık, oyna-ğalıñ, öltür-eli vb.)
2. Çokluk Şahıs: *-ñ, -ñız / -ñiz, -ñuz / ñüz, -ñlar / -ñler* (alama-ñ, bildür-üñ, bolma-ñız, ölme-ñiz, uyma-ñlar vb.)
3. Çokluk Şahıs: *-sunlar / -sünler* (kül-sünler, al-sunlar vb.) (Argunşah ve Yüksekşah, 2019: 201-202).

Kıpçak Türkçesinin emir çekimindeki birçok ek Harezmi ve Karahanlı Türkçesiyle benzeşmektedir:

1. Teklik Şahıs: *-ayım / -eyim, -gayım / -geyim* (al-ayım, bar-gayım vb.)
2. Teklik Şahıs: *-gıl / -gil, -gul / -göl, -kıl / -kil, -gın / -gin, -kın / -kin* (tut, bilgil, yat-kıl, tur-gul, kel-gin vb.)
3. Teklik Şahıs: *-sın / -sin, -sun / -sün* (kel-sin, bol-sun vb.)
1. Çokluk Şahıs: *-alım / -elim, -galım / -gelim, -alık / -elik, -alı / -eli* (al-alım, bar-galım, kel-elik, kıl-alı vb.)
2. Çokluk Şahıs: *-ñ, -ñız / -ñiz, -ñuz, -ñlar / -ñler* (al-ıñ, bar-ıñız, tur-uñuz, eşit-iñler vb.)

3. Çokluk Şahıs: *-sınlar / -sinler, -sunlar / -sünler* (kel-sinler, bırak-sunlar vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 341-342).

Eski Anadolu Türkçesinde ise emir çekimi şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: -
2. Teklik Şahıs: *-gıl / -gil* (arın, eyit-gil, var-gıl vb.)
3. Teklik Şahıs: *-sun / -sün* (sal-sun, gel-sün vb.)
1. Çokluk Şahıs: -
2. Çokluk Şahıs: *-(u) ñ / -(ü) ñ, -(u) ñuz / -(ü) ñüz* (getür-ñ, var-ñ, at-uñuz vb.)
3. Çokluk Şahıs: *-sunlar / -sünler* (eyle-sünler, kaz-sunlar vb.) (Gülsevin, 2011: 111-114).

BH'de emir çekimi Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesinde ortak bir biçimde kullanılmış olan eklerle sağlanmıştır:

bağla-gıl (BH, 94)

emle-sün (BH, 104)

yi-ñ (BH, 101)

yitür-sünler (BH, 81).

Kıpçak Türkçesinde kullanılan *-galım / -gelim* 1. çokluk şahıs çekimi yuvarlak ünlülü bir biçimde (*-galım / -gelüm* olarak) BH'de de kullanılmıştır:

*Kirü âyet başına *kayıtgalım*. Bu sözün sebeb-i nüzulün *ayıtgalım*.

Eski Anadolu Türkçesi emir çekiminde 1. teklik ve çokluk ekleri kullanılmazken BH'de bu eklerin Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak Türkçesindeki şekliyle kullanıldığı görülür:

ağ-ayım (BH, 62)

bar-alım (BH, 69)

bir-elüm (BH, 74)

danış-ayım (239).

KY'de ise emir çekimi, Türkçenin tarihî lehçelerindeki kullanımıyla uyumluluk göstermektedir. Her şahıs için ayrı bir emir eki kullanılmıştır:

1. Teklik Şahıs: *-ayın / -eyin, -ayım / -eyim, -eyüm / -ayum, -yin* (bas-ayın, düş-eyim, der-eyüm, tile-yin vb.)
2. Teklik Şahıs: *-ğıl / -gil, -gül* (var-ğıl, ver-gil, ıd-gül vb.)
3. Teklik Şahıs: *-sun / -sün* (kon-sun, kit-sün vb.)
1. Çokluk Şahıs: *-alıñ, -alım / -elim, -alum / -elüm* (kıl-alıñ, ayrıl-alım, bil-elüm vb.)
2. Çokluk Şahıs: *-ñ, -ıñ / -iñ, -üñ, -ıñ siz, -iñ sizler / -uñuz, -üñüz / -iñiz, -iñiz / -uñuzlar, -üñüzler / -iñizlar* (añla-ñ, al-ıñ, al-iñ sizler, var-iñ siz, otur-uñuz, kork-uñuzlar vb.)
3. Çokluk Şahıs: *-uñlar / -üñler, -iñlar / -iñler, -sünler* (otur-uñlar, kıl-iñlar, kel-sünler vb.) (Cin, 2011: 126-127).

1.2.2. Şart Kipi

Hareketin şart şeklinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök ve gövdelerine şart eki eklenir. Eski Türkçede şart eki *-sar / -ser* iken devrenin sonlarında *r* sesinin düşmesiyle *-sa / -se* şeklini almış ve Batı Türkçesine bu şekliyle geçmiştir (Ergin, 2003: 309). Karahanlı Türkçesinde şart çekimi *-sa / -se* ekinin şahıs zamiri kökenli şahıs eklerini almasıyla yapılmıştır (yaz-sa men, bar-sa sen, kel-se, er-se-miz, sev-se-ler vb.) (Hacıeminoğlu, 2019: 188-189). Harezmi Türkçesinde, Karahanlı Türkçesinden farklı olarak şart çekimi *-sa / -se* ekinin umumiyetle iyelik eki kökenli şahıs eklerini almasıyla gerçekleşmiştir (bak-sa-m, al-sa-ñ, buluş-sa, ağırla-sa-ğ, barma-sa-ñız, çık-sa-lar vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 201). Kıpçak Türkçesindeki şart çekimi Harezmi Türkçesiyle aynı şekildedir (bol-sa-m, ayıt-sa-ñ, tur-sa, kör-se-k, al-sa-ñız, bil-se-ler vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 342-343). Eski Anadolu Türkçesindeki şart çekimi ise yine *-sa / -se* ekiyle ve 1. çokluk şahıs hariç iyelik eki kökenli şahıs ekleriyle yapılmıştır (ol-sa-m, ol-sa-ñ, ol-sa, ol-sa-vuz, ol-sa-ñuz, ol-sa-lar vb.) (Ergin 2003: 309).

BH'de şart çekimi *-sa / -se* eki ile yapılmıştır. Bu çekimde Karahanlı Türkçesindeki gibi şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri de kullanılmıştır:

uç-sa-men (BH, 112)

bin-se-men (BH, 112)

deg-se-men (BH, 113)

bar-sa-sen (BH, 79)

ķıl-sa-vuz (BH, 92)

eglen-se-vüs (BH, 190)

bil-se-vüz (BH, 92).

Harezm, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesindeki (1. çokluk şahıs hariç) gibi iyelik eki kökenli şahıs ekleri de kullanılmıştır:

yağdur-sa-m (BH, 227)

yaz-sa-ñ (BH, 181)

kir-se (BH, 93)

dut-sa-ñız (BH, 102)

yum-sa-lar (BH, 50).

KY'deki şart çekimi de BH'deki gibidir. Çekimde hem iyelik hem de şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır:

ķıl-sa-m men / çık-sa-m

ķıl-sa-ñ sen / var-sa-ñ

doğ-sa

körme-se miz / körme-se-k

buyur-sa-ñız

bildür-se-ler (Cin, 2011: 125).

1.2.3. İstek Kipi

Tasarlanan hareketin istendiğini ifade eden bu ek, Eski Türkçedeki gelecek zaman eki *-ğa / -ge*'den ortaya çıkmıştır. Eski Türkçedeki gelecek zaman ekinin *ğ* ve *g*'si Batı Türkçesine geçerken düşmüş, böylece *-a / -e* istek eki ortaya çıkmıştır (Ergin, 2003: 310). Karahanlı Türkçesinde istek çekimine rastlanmazken Harezm Türkçesinde bu çekim *-ğa / -ge* ekiyle sağlanmışır (bol-ğa-m, tut-ğa men, kat-ğa sen, turt-ge siz vb.) (Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 202). Kıpçak Türkçesiyle yazılmış metinlerde de bu çekimin Karahanlı Türkçesi gibi çok fazla tercih edilmediği görülür. Kimi eserlerde nadiren *-a / -e* ekinin sadece 3. teklik şahıs çekiminde kullanıldığı görülür (ağ-a, bolma-y-a, yitür-e

vb.) Argunşah ve Yüksekaya, 2019: 343). Eski Anadolu Türkçesinde ise istek çekimi *-a / -e* ekinin umumiyetle şahıs zamiri kökenli şahıs eklerini almasıyla kullanılmıştır (iç-e-vem, vir-e-sin, yarlığa-y-a, öldür-e-vüz, şakla-y-a-sız, bildür-e-ler vb.) (Gülsevin, 2011: 107-110).

BH'de istek çekimi Harezmi Türkçesinde de kullanılan *-ğa / -ge* ekiyle sağlanmıştır. Bu ekler çoğunlukla şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmiştir:

*^c Arablar anı dirile külidiler, doprakdan *ķopara-men*, kudretüm birle *söylede-men* (BH, 201).

*Kaçan minden başsañ bulara rahmet közi birle bağğıl, minüm için körmüş *bolğa-sen* (BH, 173)

*Anuñ cānı birle senüñ cānuñ āzād kılğıl, uçmaķa *ķirge-sen*, köñlün şāz *bolğa* (BH, 122).

*Uma *durgām* kelgesiñni maña bir kez bağmağa (BH, 233).

BH'de istek çekiminin Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesinde de kullanılan *-a / -e* ekiyle de sağlandığı görülür. Bu dönem istek çekimlerinde, 1. teklik şahıs çekimi hariç, umumiyetle şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri tercih edilmiştir:

yil-e-m (BH, 227) / kel-e-ven (BH, 79) / kıl-a-van (BH, 79)

irme-y-e-sin (BH, 92)

key-e (BH, 118)

iste-y-e-vüs (BH, 250) / bağla-y-a-vuz (BH, 142)

bil-e-siz (BH, 209).

KY'deki istek çekiminde *-a / -e* eki kullanılmıştır. Eserde, 1. çokluk şahıs çekimi hariç, şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri tercih edilmiştir:

ķavuşdur-a-m

kıl-a-sın / kıl-a-sın sen

öl-e

şakla-y-a-vuz

koy-a siz

de-y-e sizler (Cin, 2011: 123-124).

1.2.4. Gereklik Kipi

Tasarlanan hareketin gerekliliğini gösterir. Gerekli olan, gereklik şekline bürünen bir tasarlama ifade eder. *malı / -meli* gereklik ekinin bulunmadığı eski devirlerde gereklik ifadesi için *gerek* kelimesinden faydalanılırdı. İstek veya şart şekli ile birlikte *gerek* kelimesi kullanılır, böylece gereklik ifade edilirdi (Ergin, 2003: 312-313). Karahanlı Türkçesinde gereklilik çekimi *-gu / -gü* eki ile yapılmaktadır. Bunun yanında *-gu / -gü + kerek, kerek + ... -sa / -se* şekilleri de mevcuttur (öte-gü kerek men, katıl-gu kerek, alma-gu, bu iki kişiye kerek sözlese vb.) (Hacıeminoğlu, 2019: 193-194). Harezmi Türkçesinde de gereklilik çekimi *-gu / -gü + kerek* şekliyle yapılmıştır (yut-gu kerek, sürüş-gü kerek vb.) (Argunşah ve Yüksekşaya, 2019: 202). Kıpçak Türkçesinde gereklilik çekimi *-ma / -me kerek, -mak / -mek kerek, -sa / -se kerek* gibi şekillerle sağlanmıştır (dut-mak kerek, et-mek kerek, töz-me kerek vb.) (Argunşah ve Yüksekşaya, 2019: 343). Eski Anadolu Türkçesinde gereklilik çekimi için özel bir şekil bulunmamaktadır.

BH'de gereklilik kipi çok fazla kullanılmamıştır. Kıpçak Türkçesindeki *-mak kerek, -sa / -se kerek* yapılarına BH'de de rastlanmıştır:

*Eger t̃a' at bolsa ataya *uymaḡ kerek* (BH, 93)

*Kaçan kim yir, kök ve ferışteler bu ay keçdüğine aḡlasalar bizüm içün, biz kendü nefsumız içün *aḡlaṣsavuz kerek* kim bunun kibi faḡllar kesildügi içün ve munça kerāmetler bizden eksildügi içün (BH, 117)

**Bilsem kerek* nitelügünüz aḡvālünüz (BH, 259).

BH'de *kerek* kelimesi kip ekleriyle kullanılarak da gereklilik anlamı sağlanmıştır:

*Ve Çalap ḡullarınun daḡı köñülleri ḡulaḡı miḡnet birle *delinmiş kerek*, ma' rifet ḡaḡkası köñli ḡulaḡına *keçmiş kerek* ve alınları sücüd birle *daḡlanmış kerek* (BH, 82).

KY'de gereklilik kipi için özel bir ek kullanılmamıştır. Bu kip için *kerek* kelimesinden istifade edilmiştir. Metinde genel olarak *-mak kerek / -mek kerek, -maḡlık kerek / -meklik kerek* şekilleri kullanılmıştır:

ḡıl-maḡ kerek

Behcetü'l-Hadâik ve Kıssa-Yı Yusuf'taki Kip Ekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme

kes-mek kerek

dut-maklık kerek

işle-meklik kerek (Cin, 2011: 125-126).

SONUÇ

Karışık dilli olarak adlandırılan Behcetü'l-Hadâik ve Kıssa-yı Yusuf eserlerinin kip ekleri incelendiğinde hem Karahanlı, Harezm ve Kıpçak Türkçesine hem de Eski Anadolu Türkçesine ait kullanımlara rastlanmıştır. Hem Karahanlı Türkçesinde hem de Behcetü'l-Hadâik'ta ortak bir biçimde kullanılan kip ekleri tespit edilmiştir. Bunlar:

- Geniş zaman eki *-ır / -ir*'in kullanımı
- Gelecek zaman eki *-ga / -ge*'nin kullanımı
- Gelecek zaman eki *-gu / -gü*'nün kullanımı
- Gelecek zaman eki *-daçı / -deçi*'nin kullanımı
- Öğrenilen geçmiş zaman eki *-mış / -miş*'in şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle kullanılması
- Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman çekimleri için de kullanılması
- Emir çekiminde birinci teklik ve çokluk çekimlerinin kullanılması
- Şart çekiminin şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle yapılması

Kıssa-yı Yusuf'ta, Karahanlı Türkçesindeki kip ekleriyle ortak bir biçimde kullanılanlar da mevcuttur:

- Gelecek zaman eki *-daçı / -deçi*'nin kullanımı
- Emir çekiminde 1. teklik ve çokluk şahısta ortak eklerin kullanılması
- Şart çekiminin şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle yapılması
- Öğrenilen geçmiş zaman eki *-mış / -miş*'in şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle kullanılması
- Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman çekimleri için de kullanılması

Behcetü'l-Hadâik'ta, Harezm Türkçesinde de kullanılan kip ekleri mevcuttur:

- Gelecek zaman eki *-ısar / -iser*'in kullanımı

Türker Barış BULDUK

- Öğrenilen geçmiş zaman eki *-mış / -miş*'in şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle kullanılması
- Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman çekimleri için de kullanılması
- Emir çekiminde birinci teklik ve çokluk çekimlerinin kullanılması
- Şart çekiminde 1. çokluk şahıs hariç iyelik eki kökenli şahıs eklerinin kullanılması
- İstek çekiminde *-ğa / -ge* ekinin de kullanılması

Kıssa-yı Yusuf'taki kip eklerinden Harezmi Türkçesi ile ortak bir biçimde kullanılanlar ise şunlardır:

- Gelecek zaman eki *-ısar / -iser*'in kullanımı
- Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman çekimleri için de kullanılması
- Emir çekiminde 1. teklik ve çokluk şahısta ortak eklerin kullanılması
- Öğrenilen geçmiş zaman eki *-mış / -miş*'in şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle kullanılması
- Şart çekiminde şahıs zamiri kökenli şahıs eklerinin kullanılması

Kıpçak Türkçesi ve Behcetü'l-Hadâik'ta ortak kullanılan kip ekleri de bulunur:

- Gelecek zaman eki *-ğa / -ge*'nin kullanımı
- Gelecek zaman eki *-ası / -esi*'nin kullanımı
- Gelecek zaman eki *-ısar / -iser*'in kullanımı
- Görülen geçmiş zaman çekiminin şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle yapılması
- Öğrenilen geçmiş zaman eki *-mış / -miş*'in şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle kullanılması
- Şimdiki zaman çekiminde *-yur / -yür*'ün kullanımı
- Şimdiki zaman çekiminde *-a / -e yorur* yapısının kullanımı
- Emir 1. çokluk şahıs çekiminde *-ğalum / -gelüm*'ün kullanılması
- Emir çekiminde birinci teklik ve çokluk çekimlerinin kullanılması
- Şart çekiminde 1. çokluk şahıs hariç iyelik eki kökenli şahıs eklerinin kullanılması
- İstek çekiminde *-a / -e* ekinin 1. teklik şahıs çekimi hariç genellikle şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle yapılması

Behcetü'l-Hadâik ve Kıssa-Yı Yusuf'taki Kip Ekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir
İnceleme

- Gereklilik çekiminde *-mak kerek*, *-sa / -se kerek* yapılarının kullanılması

Kıssa-yı Yusuf'ta, Kıpçak Türkçesindeki kip eklerinden bazıları kullanılmıştır:

- Gelecek zaman eki *-ısar / -iser*'in kullanımı
- Öğrenilen geçmiş zaman eki *-mış / -miş*'in şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle kullanılması
- Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman çekimleri için de kullanılması
- Şart çekiminde şahıs zamiri kökenli şahıs eklerinin kullanılması
- İstek çekiminde *-a / -e* ekinin 1. teklik şahıs çekimi hariç genellikle şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle yapılması
- Gereklilik çekiminde *-mak kerek / -mek kerek* yapısının kullanılması

Behcetü'l-Hadâik'ta Eski Anadolu Türkçesindeki kip ekleriyle ortak bir biçimde kullanılan kip ekleri ise şu şekildedir:

- Geniş zaman çekimindeki bazı eklerin yuvarlak ünlülü kullanılması
- Geniş zaman çekiminde *-a / -e*'nin de kullanılması
- Gelecek zaman eki *-daçı / -deçi*'nin kullanımı
- Gelecek zaman eki *-ısar / -iser*'in kullanımı
- Görülen geçmiş zaman çekimlerinin iyelik eki kökenli şahıs ekleriyle yapılması
- Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde *-(y) Up dUrUr* yapısının kullanılması
- Şimdiki zaman çekiminde *-a / -e yorur* yapısının kullanımı
- Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman çekimleri için de kullanılması
- Şart çekiminde 1. çokluk şahıs hariç iyelik eki kökenli şahıs eklerinin kullanılması
- İstek çekiminde *-a / -e* ekinin 1. teklik şahıs çekimi hariç genellikle şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle yapılması

Kıssa-yı Yusuf'ta Eski Anadolu Türkçesinde de kullanılan şu kip ekleri görülür:

- Geniş zaman çekimindeki bazı eklerinin yuvarlak ünlülü kullanılması

- Gelecek zaman eki *-daçı* / *-deçi*'nin kullanımı
- Görülen geçmiş zaman çekimlerinin iyelik eki kökenli şahıs ekleriyle yapılması
- Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman çekimleri için de kullanılması
- Şart çekiminde şahıs zamiri kökenli şahıs eklerinin kullanılması
- İstek çekiminde *-a* / *-e* ekinin 1. teklik şahıs çekimi hariç genellikle şahıs zamiri kökenli şahıs ekleriyle yapılması

Kip eklerinin kullanılmasıyla ilgili olarak Behcetü'l-Hadâik'ta 8, Kıssa-yı Yusuf'ta 4 özellik Karahanlı Türkçesiyle; Behcetü'l-Hadâik'ta 6, Kıssa-yı Yusuf'ta 5 özellik Harezm Türkçesiyle; Behcetü'l-Hadâik'ta 12, Kıssa-yı Yusuf'ta 6 özellik Kıpçak Türkçesiyle; Behcetü'l-Hadâik'ta 10, Kıssa-yı Yusuf'ta 6 özellik Eski Anadolu Türkçesiyle benzerlik göstermektedir. Yine Karahanlı, Harezm ve Kıpçak Türkçesindeki kip eklerine özgü 18 farklı özellik Behcetü'l-Hadâik'ta, 8 farklı özellik Kıssa-yı Yusuf'ta görülmüştür. Behcetü'l-Hadâik'taki kiplerde Eski Anadolu Türkçesine özgü 2 farklı özellik kullanılmıştır.

Behcetü'l-Hadâik ve Kıssa-yı Yusuf'taki kip eklerinde Eski Anadolu Türkçesinden ziyade Karahanlı, Harezm ve özellikle Kıpçak Türkçesine ait kullanımlar dikkat çekmektedir. Bu kullanımlar, 14. yüzyıl başında yazılan Behcetü'l-Hadâik ile 13. yüzyılın ilk yarısında yazılan Kıssa-yı Yusuf'un Anadolu coğrafyasında doğup büyüyen kişiler tarafından değil de 13. yüzyılda Anadolu'ya Horasan bölgesinden göç eden Türkler tarafından yazıldığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akar, A. (2017). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Argunşah, M. & Sağol Yüksekaya, G. (2019). *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ata, A. (2014). *Harezm-Altınordu Türkçesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Atalay, B. (2018). *Divanü Lugat-İt Türk (Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Behcetü'l-Hadâik ve Kısâs-Yı Yusuf'taki Kip Ekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir
İnceleme

- Canpolat, M. (2018). *Behcetü'l-Hadâik Fi Mev'izati'l-Halâik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, A. (2011). *Ali'nin Kısâs-Yı Yusuf'u*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2016). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2003). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım / Yayım / Tanıtım.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2019). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şahin, H. (2015). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Toparlı, R. (1995). *Harezmi Türkçesi*. Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık.
- Toparlı, R., Vural, H. & Karaatlı, R. (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, V., Doğan, Ş. & Şerifoğlu, Y. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.